

Try this at home

Individuele en sociale aspecten van amateurkunstbeoefening

Andries van den Broek

Amateurkunst brengt mensen samen. We zeggen het zo graag, maar klopt het ook? Andries van den Broek geeft in dit artikel een overzicht van de individuele en sociale baten van amateurkunstbeoefening in Nederland, op basis van cijfers uit de Monitor Amateurkunst (LKCA) en het Vrijetijdsonderzoek (SCP/CBS). Hij komt tot ontnuchterende observaties.

Opmaat

Je kunt op verschillende manieren naar amateurkunstbeoefening kijken. Op individueel niveau is het een vorm van vrijetijdsbesteding waar mensen blijkbaar genoeg aan ontlenuen. Ze besteden er immers uit eigen wil een deel van hun vrije tijd en geld aan om een kunstdiscipline te beoefenen of zich daarin te bekwamen. Het geldt als een van de activiteiten die een 'flow' (Csikszentmihalyi, 1997) of geluksgevoel (Layard, 2005) teweeg kunnen brengen of, minder positief geformuleerd, gevoelens van leegte en verveling (Scitovsky, 1976) en van eenzaamheid (Van Campen, Vonk, & Van Tilburg, 2018) kunnen helpen voorkomen. Soms kent men er ook een activerende of zelfs therapeutische werking aan toe (Van Campen, Rosenboom, Van Grinsven, & Smits, 2017).

Een tweede kijk op amateurkunstbeoefening, op sociaal niveau, is dat het mensen bijeen kan brengen. Gezamenlijke kunstbeoefening zou hun sociale contacten bestendigen of vergroten. Daarop is op af te dingen dat wie met anderen toneel speelt, op dat moment niet met anderen kan sporten of in de kroeg zitten, dus er kan ook sprake zijn van substitutie. De literatuur over sociale cohesie onderscheidt contacten, tussen gelijkgestemden (*bonding*) en tussen mensen met verschillende levenspaden en sociale achtergronden (*bridging*) (Putnam, 2000), oftewel cohesie binnen en tussen sociale groepen.

Het in dit artikel beschreven overzicht van amateurkunstbeoefening in Nederland is mede geïnspireerd door deze twee perspectieven. Startpunt is de observatie dat die individuele of sociale baten zich slechts voor kunnen doen bij mensen die amateurkunst beoefenen. Wie dat om welke reden dan ook niet doet, vanwege gebrek aan middelen of een voorkeur voor andere activiteiten, kan er ook de vruchten niet van plukken. Deelname is dus een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor een bijdrage van amateurkunstbeoefening aan de individuele en collectieve kwaliteit van leven. Waarbij bovendien nog geldt dat ook andere activiteiten dezelfde functie kunnen vervullen.

Ik geef een schets van de deelname aan amateurkunst, met doorkijkjes naar de eventuele individuele en sociale effecten ervan, gebaseerd op cijfers uit de Monitor Amateurkunst (LKCA, Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst) en het Vrijetijdsonderzoek (SCP, Sociaal en Cultureel Planbureau/CBS, Centraal Bureau voor de Statistiek).¹ Al kent het bieden van dergelijke doorkijkjes op basis van de hier gebruikte gegevens uit bevolkingsonderzoek zijn grenzen. Het gaat hier vooral om de mate waarin aan de noodzakelijke voorwaarden is voldaan. Individuele baten van amateurkunstbeoefening kunnen slechts ten deel vallen aan wie als 'amator' (liefhebber) een kunstdiscipline beoefent. Sociale baten kunnen slechts daar ontstaan waar mensen dat samen met anderen doen en *bridging* slechts wanneer dat mensen zijn uit andere sociale groepen dan waartoe iemand zelf behoort.

1 In de voetnoten sta ik kort stil bij de interpretatie van de verschillen in uitkomsten van beide cijferreeksen.

Hoeveel mensen doen aan amateurkunst?

Popsterren zijn ook maar mensen die muziek maken. Stop met luisteren en naar posters kijken, ga zelf muziek maken. ‘Tear down the stars, take up your guitars and try this at home.’ Met deze boodschap breekt punk- en folkzanger Frank Turner in een van zijn liedjes een lans voor amateurkunstbeoefening. Het succes van zijn oproep is niet onderzocht, maar in ons land is die oproep eigenlijk ook niet nodig, want velen beoefenen in hun vrije tijd incidenteel of frequent amateurkunst. Het gaat dan niet alleen om muziek maken, ook toneelspelen, dansen, tekenen, schilderen, creatief schrijven en vormen van *spoken word*.

Mensen hebben gemiddeld zo’n 44 uur per week vrije tijd. Een flink deel van die vrije uren gaat op aan oudere en nieuwere media (Waterloo, Wennekers, & Wiegman, 2019). Een ander deel ervan besteden mensen aan interesses of hobby’s. Een klein deel, gemiddeld minder dan een uur per week, kent een culturele invulling. Naast het bezoeken van voorstellingen en tentoonstellingen kan dat ook amateurkunstbeoefening zijn. Gemiddeld ruimen mensen voor dat laatste een klein half uur per week in (Feijten, Van den Broek, De Haan, Pullens, & Wennekers, 2018), een gemiddelde waarin ook de nul uren meewegen van degenen die dat in een doorsnee week niet doen.

Dat laat onverlet dat veel mensen in hun vrije tijd wel eens, of vaker, een kunstvorm beoefenen. Volgens SCP/CBS-cijfers behoort steeds ruim de helft van de bevolking van 6 jaar en ouder tot de rangen der amateurkunstbeoefenaars (Van den Broek & Gieles, 2018), volgens LKCA-cijfers ligt die deelname rond de 40% (Neele, Zernitz, & IJdens, 2018), maar betreft het nog altijd miljoenen mensen. Beide peilingen geven in de gemeten periode² lichte schommelingen rond constante niveaus te zien.³

- 2 In beide onderzoeken wordt naar beoefening in de voorbije twaalf maanden gevraagd. Het SCP meet in de periode november-februari en noemt die meting naar het jaar waarin het veldwerk begon. Het LKCA meet in april en noemt de meting naar het moment van peiling. Maar in de praktijk betreft de SCP 2016 meting dus voor een groot deel dezelfde periode als de LKCA 2017 meting.
- 3 Mogelijk is de SCP-formulering ‘culturele hobby’s’ bij de introductie van kunstbeoefening in de enquête uitnodigender dan de LKCA-formulering ‘kunstzinnige of creatieve activiteiten’. Ook zijn in het SCP-onderzoek de antwoordcategorieën directer, zoals ‘Verhalen, gedichten of weblogs geschreven’, terwijl in het LKCA-onderzoek pas na het aanklikken van ‘creatief schrijven’ een concretere omschrijving verschijnt. Mogelijk verhoogt de vermelding in de LKCA-vraagstelling dat het ook gaat om ‘les nemen, een cursus volgen of een workshop doen’ onbedoeld de drempel om zichzelf als een beoefenaar te zien.

Deze cijfers zijn inclusief degenen die in de voorafgaande twaalf maanden slechts één of een enkele keer aan kunstbeoefening gedaan hadden. Niet iedere beoefenaar is daar even intensief mee in de weer. Het lijkt niet gewaagd te veronderstellen dat amateurkunstbeoefening vooral bij de frequente beoefenaars individuele en sociale baten teweeg kan brengen.

Om die meer structurele of frequente beoefening in beeld te krijgen heeft het SCP becijferd welk deel van de bevolking in de voorbije maanden twaalf keer of meer aan kunstbeoefening deed. Dit kan een optelling van de beoefening van meer kunstvormen zijn, zoals vijf keer muziek maken, vijf keer tekenen en vijf keer een verhaal schrijven. Het grootste deel (72%) van de amateurkunstbeoefenaars is er frequent mee in de weer, voor 28% is het een incidentele bezigheid. Het LKCA-onderzoek vraagt niet naar het aantal keren kunstbeoefening, maar benut algemene termen zoals 'af en toe' en 'vaak'. In april 2017 rapporteerde 84% van de beoefenaars een frequentere beoefening dan 'af en toe'.⁴ Volgens beide bronnen leggen de meeste amateurkunstbeoefenaars dus een zekere intensiteit in hun beoefening aan de dag en daarmee voldoet de grote meerderheid aan de noodzakelijke voorwaarde om de baten te smaken.⁵

Toch is hier een relativering op zijn plaats. Uit analyses van data die een veel breder spectrum van activiteiten omvatten dan amateurkunstbeoefening alleen, blijkt dat er geen effect waarneembaar was van het beoefenen van amateurkunst op geluk (Van den Broek, 2007; Feijten et al., 2018), op tevredenheid met het leven of op tegengaan van eenzaamheid (Feijten et al., 2018). Dit betekent niet dat amateurkunstbeoefening op die vlakken niets zou betekenen, wel dat mensen er blijkbaar ook langs andere weg in slagen invulling aan hun leven te geven. Dit suggereert dat amateurkunstbeoefening in dit opzicht inwisselbaar is voor andere activiteiten en dat niet zozeer de specifieke activiteit of passie ter zake doet, maar dat voetballers of duivenmelkers aan hun passie een gelijke mate van genoegen en sociaal contact ontlenuen.⁶

- 4 Dat incidentele beoefening onder beoefenaars in de LKCA-cijfers lager ligt, is in lijn met de gedachte dat iets in de LKCA-vragenlijst de drempel voor incidentele beoefenaars kan verhogen om zich beoefenaar te noemen (zie vorige voetnoot). Als het aandeel frequente beoefenaars in het LKCA-onderzoek het SCP-percentage van 72% zou bedragen, zou het totaal aandeel beoefenaars binnen de bevolking niet op 40% maar op 47% uitkomen. Dit maakt het verschil tussen beide tellingen weliswaar een stuk kleiner (van 40% versus 57% naar 47% versus 57%), maar poetst het niet weg. Overigens berust deze rekenoefening op ongelijksoortige vaststellingen van het begrip incidentele beoefenaar, wat tot voorzichtigheid noopt.
- 5 Overigens zouden die baten zelfs aan incidentele beoefenaars kunnen toevallen, bijvoorbeeld aan iemand die eens per jaar een intensieve weekendworkshop beeldhouwen volgt.
- 6 Daarnaast kan een selectie-effect een samenhang in de weg staan. Wie met enigerlei activiteit een leemte in het leven voor weet te zijn, creëert daarmee niet zozeer een hoge kwaliteit van leven, maar voorkomt een lage. Men bereikt geen extra dosis kwaliteit, maar realiseert het gangbare niveau.

Wie doen aan amateurkunst?

In een klassiek sociologisch essay uit 1899 wees Veblen erop dat amateurkunstbeoefening van oudsher bij uitstek een middel was waarmee mensen uit de maatschappelijke bovenlaag uiting gaven aan hun eigen voortreffelijkheid. Ze toonden ermee dat ze het geld hadden, bijvoorbeeld, een kostbaar instrument te bezitten en ook nog eens de tijd er vele uren aan te besteden om dat te (leren) spelen. Daarmee is amateurkunstbeoefening een vorm van wat hij 'opzichtige consumptie' (*conspicuous consumption*) noemde. De beschikking over zoveel geld en tijd was immers maar weinigen gegeven. Het spreekt voor zich dat daarmee de individuele genoegens ervan slechts aan weinigen ten deel vielen, terwijl het sociale aspect primair bestond uit *bonding* binnen de hogere klassen en dat er van *bridging* met andere sociale groepen helemaal geen sprake was, integendeel, het onderscheid werd er juist mee benadrukt.⁷

Veblen leek ervan uit te gaan dat mensen uit lagere sociale klassen geen kunstvormen beoefenden. In hoeverre dat een correcte dan wel een elitaire aanname was, is niet meer empirisch te achterhalen, maar valt zeker in het geval van zingen en *spoken word* wel te betwijfelen.

Is amateurkunstbeoefening nog steeds slechts aan bepaalde sociale groepen voorbehouden of heeft deze vorm van vrijetijdsbesteding in brede lagen van de bevolking ingang gevonden? We zagen al dat een groot deel van de bevolking aan amateurkunstbeoefening doet. Het is dus op voorhand niet langer de elitaire bezigheid die Veblen beschreef, veeleer een gezonken cultuurgoed (net als het eerder genoemde voetbal en duiven melken) dat binnen het bereik van velen ligt.

Toch is amateurkunstbeoefening nog steeds ongelijk over de verschillende lagen van de bevolking verdeeld: sommige bevolkingsgroepen zijn actiever dan andere, blijkt unaniem uit de cijfers. Vooral naar leeftijd en opleiding bestaan er flinke verschillen (zie tabel 1).

7 Net als Bourdieu (1984) leek Veblen (1899/1979) ook te impliceren dat men van cultuur niet alleen of zozeer genoot, maar het ook of vooral als distinctiemiddel inzette.

Tabel 1. Spreiding van amateurkunstbeoefening over de Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder (geïndexeerde cijfers, in beide peilingen is het gemiddelde voor de hele bevolking op 100 gesteld)

	SCP/CBS	LKCA
Totale bevolking 6 jaar en ouder	100	100
Geslacht		
man	92	80
vrouw	108	123
Leeftijd	166	168
6-11 jaar	132	123
12-19 jaar	116	100
20-34 jaar	85	90
35-49 jaar	85	93
50-64 jaar	76	88
≥ 65 jaar		
Opleiding (≥ 20 jaar)	62	68
lagere opleiding	92	85
middelbare opleiding	109	129
hogere opleiding		
Stedelijkheid	104	103
stedelijk	95	95
niet-stedelijk		
Etniciteit	99	99
westerse komaf	106	108
andere komaf		

Bronnen: SCP/CBS (VTO) en LKCA (MAK)

Onze verouderende samenleving kent een steeds groter aandeel ouderen. Als de lagere graad van amateurkunstbeoefening onder ouderen aan het klimmen der jaren ligt, betekent dit een steeds groter aandeel van de bevolking dat minder dan gemiddeld aan amateurkunstbeoefening doet, en dus minder deelgenoot is van de mogelijke individuele en sociale baten ervan. Dat zou spijtig zijn, omdat juist die groep kampt met vereenzaming en gebrek aan zingeving (Van Campen, te verschijnen).

Verschillen in levenskansen hangen samen met het genoten onderwijs en blijkbaar ook de kans om deelgenoot te zijn van het genoeg dat amateurkunstbeoefening kan bieden. De lagere deelname onder laagopgeleiden verkleint bovendien de kans dat mensen met uiteenlopende levenslopen elkaar dankzij deze hobby treffen.

De sociale kant: samen of alleen?

Bowling alone is de pakkende titel van de studie waarmee Putnam (2000) de aandacht vestigde op het belang van gezamenlijke activiteiten met mensen uit eigen kring en van daarbuiten. De titel duidt op een voorheen sociale activiteit die solistisch werd. De suggestie is dat mensen steeds minder gezamenlijke activiteiten ondernemen. De vraag hier is in hoeverre amateurkunstbeoefening een sociale activiteit is en sociale contacten door alle lagen van de bevolking genereert. Welk beeld voert er de boventoon, dat van repetities van en uitvoeringen door amateurmuziekensembles en amateurtoneelgezelschappen, al dan niet met mensen uit verschillende sociale lagen, of dat van schrijvers en tekenaars die juist in afzondering hun discipline beoefenen?

Eventuele hoge verwachtingen van de mogelijke sociale baten van amateurkunstbeoefening botsen direct op de wellicht ontvullende constatering dat die beoefening in de praktijk veelal een solistische activiteit is. Het LKCA peilde hoe vaak mensen hun (voornaamste) kunstdiscipline samen met anderen beoefenen (zie tabel 2). Voor 61% is het uitsluitend (31%) of overwegend (30%) een activiteit die men alleen onderneemt. Dit geldt vooral voor beeldende kunst, mediakunst en creatief schrijven. Ongeveer een derde van de amateurkunstbeoefenaars doet dat meestal (10%) of altijd (22%) met anderen. Dit geldt vooral voor theater en dans. Muziek neemt een tussenpositie in, waarbij de balans net iets meer naar solistische dan naar sociale beoefening doorslaat.

Tabel 2. Amateurkunstbeoefening alleen of samen met anderen, totaal en naar kunstdiscipline, Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, 2017 (in procenten van beoefenaars) (Neele et al., 2018)

	Alleen	Meestal alleen, soms met anderen	Even vaak alleen als met anderen	Soms alleen, meestal met anderen	Nooit alleen, altijd met anderen
Amateurkunstbeoefening	31	30	7	10	22
Muziek	23	28	10	14	25
Beeldende kunst	39	36	5	8	11
Mediakunst	44	41	7	4	4
Creatief schrijven	68	28	3	1	1
Theater	5	7	5	14	67
Dans	7	7	9	14	63

Ook de plek waar mensen hun kunstdiscipline beoefenen geeft een indicatie van de overwegend solistische aard van het beestje (zie tabel 3). Bijna driekwart van de amateurkunstbeoefenaars (73%) geeft in de LKCA-peiling aan dat in of bij de eigen woning te doen, 43% noemt een ruimte elders (soms noemt men beide, vandaar dat de som meer dan 100% bedraagt). Dans en theater zijn disciplines die mensen vaker buiten de deur beoefenen. Bij muziek slaat de balans al wat door naar thuis, maar ook veel elders. De vier andere disciplines beoefenen mensen voornamelijk thuis.

Tabel 3. Soort ruimte waar men gebruik van maakt, naar activiteit (hoofdsort, in procenten) (Neele et al., 2018)

	Beeldende activiteiten	Muziek	Dans	Theater	Creatief schrijven	Media	Alle beoefenaars
Eigen woonruimte	73	59	20	13	86	72	61
Aparte ruimte bij eigen woning	16	10	7	4	12	16	12
Ruimte ergens anders	27	51	86	85	15	30	43

Dat amateurkunstbeoefening vooral thuis plaatsvindt, verkleint de kans op sociale contacten langs die weg. En als men thuis al mensen ontvangt voor gezamenlijke beoefening, iets wat we niet weten, is het niet onwaarschijnlijk dat men die eerder uit eigen kringen rekruteert dan uit andere sociale groepen, hetgeen de kans op *bridging* nog weer verder verkleint.

Een deel van de amateurkunstbeoefening vindt plaats in vastere of lossere vormen van georganiseerd verband. Daarbij gaat het allerm minst uitsluitend om het van oudsher bekende verenigingsverband. Volgens SCP/CBS-cijfers was in 2014 12% van de beoefenaars lid van een vereniging en rekende 11% zich tot een informele groep (Van den Broek & Gieles, 2018; Van den Broek, 2010). Ook in LKCA-gegevens uit 2017 hielden verenigingen en informele groepen elkaar nagenoeg in evenwicht (zie Neele & Zernitz, elders in dit nummer).

Zelfs als mensen uit diverse bevolkingscategorieën in gelijke mate georganiseerd hun amateurkunst beoefenen, hoeven ze elkaar nog niet te treffen. Het zou zeer wel kunnen dat bijvoorbeeld toneelliefhebbers uit de ene sociale kring zich vooral aangetrokken voelen tot volkstheater, maar mensen uit een andere kring vooral tot klassiek toneel. In dat geval zijn er wel sociale contacten, maar is er sprake van louter *bonding* en geen *bridging*. Onze gegevens geven daarover geen uitsluitsel.

Overigens, zelfs als er binnen amateurkunstbeoefening volop sprake zou zijn van overbruggende sociale contacten, is daarmee niet aangetoond dat die er zonder die kunstbeoefening niet geweest zouden zijn. Wellicht hadden andere liefhebberijen dan diezelfde functie vervuld. Wel ware dan aangetoond dat amateurkunstbeoefening een van de vormen van maatschappelijke participatie is die overbruggende sociale contacten met zich meebrengt.

De sociale kant: privé of publiek?

De sociale kant van amateurkunstbeoefening bestaat uit meer dan gezamenlijke beoefening alleen. Een kunstzinnige hobby kan gespreksstof zijn met derden, aanleiding tot digitale sociale contacten of leiden tot presentatie van creaties aan een fysiek of digitaal publiek. Dit geldt ook voor degenen die hun kunstdiscipline solistisch beoefenen.

Volgens SCP/CBS-cijfers praat het overgrote deel van de beoefenaars (84%) met anderen over hun kunstzinnige hobby en gebruikt bijna de helft (46%) daarbij het internet (Van den Broek & Gieles, 2018). Amateurkunstbeoefening mag dan vaak een solistische bezigheid zijn, het is ook gespreksstof.

Voor veel amateurkunstbeoefenaars is het genoeg van hun kunstzinnige hobby gelegen in de beoefening zelf. Afgezien wellicht van de ogen en oren van partners of vrienden hebben ze daar niet de aandacht of het applaus van een breder publiek voor nodig. Toch treden sommigen wel naar buiten met de vruchten van hun beoefening.

Sommige disciplines zijn daar inherent meer dan andere op gericht. Zo vraagt toneelspelen naast repetities welhaast om een uitvoering. Bij muziek is dat minder direct het geval, waarbij optredens wel waarschijnlijk zijn voor wie in een koor zingt of in een ensemble of bandje speelt. Bij beeldende kunst en creatief schrijven is het een individuele keus om wel of niet naar buiten te treden. Naast klassieke presentatievormen als optreden, exposeren en publiceren bestaat er inmiddels een grote digitale wereld waarin mensen hun kunstzinnige uitingen met een breder publiek kunnen delen.

Volgens SCP/CBS-cijfers had in 2014 een kwart (27%) van de beoefenaars opgetreden, geëxposeerd of gepubliceerd en had een derde (33%) iets op internet geplaatst. Uit de LKCA-cijfers spreekt grosso modo hetzelfde beeld: een derde van de beoefenaars had de uitingen van de kunstzinnige hobby in de reële en of de virtuele wereld (sociale media of virtuele podia) gepresenteerd. Uitingen 'in real life' hadden vaak de vorm van optredens in onder meer zaaltjes en horeca.

Gesprekken over de kunstzinnige hobby impliceren per definitie sociale contacten. Of dat nieuwe contacten zijn die men dankzij die beoefening heeft opgedaan dan wel of het een leuk gespreksonderwerp is binnen al bestaande sociale contacten is niet te zeggen. Evenmin is ons bekend of en in hoeverre dergelijke gesprekken het contact in eigen kring versterken dan wel of ze scheidslijnen tussen sociale groepen overbruggen. Dat geldt ook voor digitale contacten. Daarbij geldt wel dat in de digitale wereld mensen met een gedeelde interesse met elkaar in contact kunnen komen, in specifieke community's of via sociale media, die zonder internet nooit van elkaars bestaan geweten zouden hebben. Dat roept weer allerlei vervolgvragen op, die we hier helaas ook niet kunnen beantwoorden, zoals de duurzaamheid van die digitale contacten, of ze tot echte ontmoetingen leiden en of ze al dan niet een brug vormen tussen mensen uit verschillende lagen van de bevolking.

Naar buiten treden in het echte leven brengt per definitie sociale contacten met zich mee, of het nu gaat om het eenmalig aandragen van enkele schilderijen of andere artefacten voor een expositie of om betrokkenheid bij een reeks voorstellingen. Ook hier is onbekend is of dit leidt tot nieuwe sociale contacten en of die uit de eigen sociale kring of ook van daarbuiten afkomstig zijn.

Slotakkoord

Amateurkunstbeoefening kent vele gezichten. De variatie is enorm: van geoefend en veelvuldig schilderen tot zo nu en dan eens piano of gitaar spelen; en van teruggetrokken op zolderkamer tot uitbundig aanwezig op podia of internet. De gemeenschappelijke noemer is dat het een kunstzinnige hobby in de vrije tijd betreft, met af en toe wellicht een bescheiden vergoeding, maar niet iemands broodwinning. Mensen kunnen er veel of weinig tijd in steken, wel of geen les (gevolgd) hebben en louter solistisch of (ook) met anderen, in tal van organisatievormen, mee in de weer zijn.

Zelf amateurmuzikant hoef ik allerm minst overtuigd te worden van het genoeg dat amateurkunstbeoefening kan verschaffen en van de diversiteit aan sociale contacten die het met zich mee kan brengen. In mijn zesmansband varieert de leeftijd van 20 tot en met 60 jaar en het opleidingsniveau van geen startkwalificatie tot universitair. Ook 'on the road' is de sociale interactie gevarieerd en omspannt die vele levenslopen. Wel dient gezegd dat de band uit louter witte mannen bestaat.⁸

8 Zie over mijn bandje: www.bunchofbastards.nl

Als onderzoeker heb ik evenwel een andere pet op, namelijk die van de scepticus die de generaliseerbaarheid en algehele geldigheid van claims en hypothesen kritisch tegen het licht houdt, en als het even kan empirisch toetst. Met die pet op geven bovenstaande resultaten en overwegingen toch vooral aanleiding tot relativering van de bijdrage van amateurkunstbeoefening aan de individuele en de collectieve kwaliteit van leven.

Zoals eerder vermeld blijkt uit SCP-onderzoek dat amateurkunstbeoefening, te midden van vele andere activiteiten die mensen al dan niet ondernemen, niet samengaat met een hoger gevoel van geluk of tevredenheid noch met een lager gevoel van eenzaamheid. Deze constatering doet niet per se afbreuk aan de gedachte – en ervaring van veel mensen – dat amateurkunstbeoefening tot individueel genoeg en tot sociaal contact leidt, maar duidt er wel op dat niet-beoefenaars blijkbaar aan andere activiteiten in gelijke mate genoeg en contacten ontnemen.

Amateurkunstbeoefening heeft alleen een sociaal gezicht wanneer mensen het niet louter voor zich houden. Voor mensen die in hun eentje thuis in de weer zijn en er nooit mee of over naar buiten treden, levert het geen sociale contacten op. Het is in dit licht een ontvullende observatie dat amateurkunstbeoefening voor velen nauwelijks die sociale dimensie heeft. Slechts een deel van de beoefenaars werkt daarin samen met anderen of treedt ermee naar buiten. Dat verkleint de kans dat die beoefening sociale contacten met zich mee zou brengen, inclusief de kans dat het daarbij om overbruggende sociale contacten zou gaan.

Andries van den Broek is als onderzoeker bij het Sociaal en Cultureel Planbureau betrokken bij onderzoek naar maatschappelijke participatie, waaronder cultuurparticipatie.
E a.van.den.broek@scp.nl

Literatuur

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London/New York: Routledge.
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding flow. The psychology of engagement with everyday life*. New York: Basic Books.
- Feijten, P., Van den Broek, A., De Haan, J., Pulles, I., & Wennekers, A. (2018). Maatschappelijke participatie en ervaren kwaliteit van leven. In A. Roeters (Red.), *Alle ballen in de lucht. Tijdsbesteding in Nederland en de samenhang met kwaliteit van leven* (pp. 141-161). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Layard, R. (2005). *Happiness. Lessons From a New Science*. New York: Penguin Press.
- Neele, A., Zernitz, Z., & IJdens, T. (2018). *Kunstzinnig en creatief in de vrije tijd. Monitor Amateurkunst 2017. Monitorrapport*. Utrecht: Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Touchstone.
- Scitovsky, T. (1976). *The joyless economy. An inquiry into human satisfaction and consumer dissatisfaction*. New York: Oxford University Press.
- Van Campen, C. (te verschijnen). *Gelukkig oud worden in een veranderende samenleving. Een andere kijk op kwaliteit van leven*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Campen, C., Rosenboom, W., Van Grinsven, S., & Smits, C. (Red.) (2017). *Kunst en positieve gezondheid. Een overzichtsstudie van culturele interventies met mensen die langdurig zorg en ondersteuning ontvangen*. Zwolle: Hogeschool Windesheim.
- Van Campen, C., Vonk, F., & Van Tilburg, T. (2018). *Kwetsbaar en eenzaam? Risico's en bescherming in de ouder wordende bevolking*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van den Broek, A. (2007). Meer mens met Vitamine C? Over de relatie tussen cultuur en geluk. In P. Schnabel (Red.), *Veel geluk in 2007. SCP-nieuwjaarsuitgave 2007* (pp. 94-98). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van den Broek, A. (2010). *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van den Broek, A., & Gieles, Y. (2018). *Het culturele leven. 10 culturele domeinen gezien vanuit 14 kernthema's*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Veblen, T. (1899/1979). *The theory of the leisure class. An economic study of institutions*. New York: Penguin Books.
- Waterloo, S., Wennekers, A., & Wiegman, P. (2019). *Media:Tijd 2018*. Amsterdam/Den Haag: NOM/NLO/SKO/PMA/SCP.

Beknopte methodologische bijlage

Wie amateurkunstbeoefening met cijfers in kaart wil brengen staat voor enkele keuzes. Hoe kom je daarachter? Aan wie vraag je dat? Aan wie vraag je wat? In welke context? In hoeveel detail? En in welke bewoordingen?

Om te weten hoeveel mensen aan amateurkunst doen zou het in principe volstaan om alle beoefenaars te turven. Klaar. Maar dat is praktisch niet haalbaar. Hoe te weten wie een beoefenaar is en wie niet? Omdat veel beoefenaars nergens bij zijn aangesloten of alleen bij een verder nergens geregistreerd informeel verband, is langs institutionele of organisatorische kant geen complete lijst beschikbaar, of zelfs maar denkbaar, waarin alle beoefenaars zijn meegeteld.

Om een gedegen schatting van het aantal beoefenaars te kunnen maken is het niet nodig om van alle Nederlanders te weten of ze aan amateurkunst doen. Dan volstaat een goede steekproef van voldoende grootte, zoals LKCA en SCP/CBS doen. LKCA gebruikt een steekproef uit het panel van KANTAR (voorheen TNS NIPO). SCP geeft de voorkeur aan een verse steekproef uit de bevolking, omdat dit de beste garantie is dat iedereen een gelijke kans heeft aan de tand gevoeld te worden ('gelijke insluitingskans'), en werkt daartoe samen met het CBS. Het aantal respondenten dat de vragenlijst beantwoordde, bedraagt ruim 5000 (LKCA) respectievelijk ruim 3000 (SCP/CBS). LKCA benadert mensen digitaal met een digitale vragenlijst. SCP/CBS nodigen mensen schriftelijk uit om een digitale vragenlijst te beantwoorden, wie niet reageert, wordt benaderd voor een mondeling interview.

Het is weinig zinvol mensen 'in abstracto' te vragen of ze aan amateurkunst doen. Termen als amateurkunst, podiumkunst en beeldende kunst zijn handzaam voor onderzoekers en beleidsmakers, maar voor peilingen onder de bevolking niet behulpzaam. Mensen spreken niet in die termen, maar hebben het over bijvoorbeeld gitaar spelen of schilderen. De metingen van LKCA en SCP zijn beide gebaseerd op directe en begrijpelijke vragen over concrete activiteiten.

In het LKCA-veldwerk kent de module over amateurkunst de volgende inleiding: 'Onder kunstzinnige of creatieve activiteiten verstaan we bijvoorbeeld schilderen, tekenen, pottenbakken, sieraden maken, wandkleden maken, kleding ontwerpen, muziek maken, zingen in een koor, spelen in een orkest of een bandje, dj'en, toneel spelen, meedoen aan een dansgroep, gedichten

schrijven, raps maken, fan art op internet, kunstzinnige foto's of films maken, een gamedesign maken, et cetera. Les nemen, een cursus volgen of een workshop doen om dit te leren of er beter in te worden vallen hier ook onder. Het gaat om iets waar je zelf actief mee bezig bent, dus niet om concertbezoek, naar de film gaan en dergelijke.' Respondenten werd na deze omschrijving gevraagd of ze in de twaalf maanden ervoor in hun vrije tijd iets deden aan een of meer van de volgende kunstzinnige of creatieve activiteiten:

- Beeldende activiteiten
- Muziek (ook zang)
- Dans
- Theater
- Creatief schrijven
- Kunstzinnige fotografie/film/video/computerkunst

Bij het aanvinken van een van deze activiteiten krijgt de respondent een reeks concretere activiteiten te zien die onder deze hoofdactiviteiten vallen.

In het SCP/CBS-onderzoek wordt eerst uitgebreid gevraagd naar allerlei vormen van cultuurbezoek, waarna het onderwerp amateurkunst als volgt wordt geïntroduceerd: 'De volgende vragen gaan over uw culturele hobby's', gevolgd door de vraag: 'Hoe vaak heeft u in de afgelopen 12 maanden in de vrije tijd als hobby de volgende activiteiten gedaan?':

- Een instrument bespeeld
- Gezongen
- Toneel gespeeld
- Aan klassiek ballet of moderne dans gedaan
- Aan volksdans, tango, salsa, stildans, street- of breakdance gedaan
- Aan cabaret of stand-up comedy gedaan
- Aan tekenen, schilderen of aan grafisch werk zonder computer gedaan
- Aan beeldhouwen, boetseren, potten bakken, sieraden maken of textiele werkvormen gedaan
- Aan film, videokunst, grafisch ontwerp met de computer of fotografie gedaan
- Verhalen, gedichten of weblogs geschreven

Wie aangeeft iets minstens één keer gedaan te hebben, krijgt daarna over die activiteit een reeksje vervolgvragen.